

AZ ÖRÖKSÉG PROJEKT CÉLJA

2018 az Európai Kulturális Örökség Éve. Ebből az alkalomból indítottuk az örökSÉG projektet, ami a fiatal, középiskolás korosztály érdeklődését kívánja felkelteni az épített örökség iránt.

A kulturális örökségünk körülvesz minket a hétköznapiakon, az ünnepeken, otthon és az utcán. Figyelmet mégis alig fordítunk rá, különösen a fiatalok érdeklődését nehéz felkelteni a számukra távolinak, megfoghatatlannak, és a hétköznapiokban irrelevánsnak tűnő téma iránt. Pedig meghatározza az identitásunkat, hogy mit gondolunk magunkról és a világról, ezért nagyon fontos, hogy az örökség, különösen az épített örökség tematizálva legyen a tanórák, az iskolai oktatás keretein belül is.

Ehhez kívánunk segítséget nyújtani a pedagógusoknak, az elkészített módszertani segédanyaggal, amely:

- ▶ Ingyenesen letölthető a honlapunkról és a blogunkról
- ▶ Szabadon és sokféleképpen felhasználható formális és nem formális oktatási keretek között
- ▶ Sokrétű interpretációs lehetőséggel bír

SZELLEMISSÉGE

A módszertani anyag az egyetemes kulturális örökség fogalmából indul ki, de elsősorban az épített örökséggel kapcsolatos kérdéseket járja körül, azon belül is Magyarországra fókuszál.

A módszertani anyag elkészítésekor meghatározó szempont volt a nyitottság, amely többféleképpen érvényesül:

Nyitottság és átjárható kategóriák

A használt fogalmak meghatározásakor nem zárt kategóriákban gondolkodtunk, hanem a lehetséges kapcsolódási pontokra hívjuk fel a figyelmet. A középpontban álló épített örökség fogalmát is tágan értelmeztük: nem csak a klasszikus szemléletnek megfelelő építőművészeti alkotásokkal („műemlékekkel”) foglalkoztunk, hanem minden olyan építészeti és tárgyi elemmel, szimbolikus tartalommal és társas gyakorlattal, emberi tevékenységgel, amely egyszerre környezetalakító és értékteremtő hatással rendelkezik.

Ennek megfelelően történeti vagy művészeti értékkel bíró reprezentatív középületek ugyanúgy helyet kapnak a módszertani anyagban, mint az emlékművek vagy a térhasználati szokások (például a Szabadság híd elfoglalása vagy a Hollókői locsolás szokásának gyakorlása), amelyek szintén hozzájárulhatnak egy tér értékének a növekedéséhez.

Értéksemlegesség és véleményformálásra ösztönzés

A módszertani anyag összeállításakor nem a lexikai információ átadására fektettük a hangsúlyt. Célunk a szemléletformálás és a gondolatébresztés volt. Az épített örökségről való kreatív gondolkodást, az egyéni véleményformálást, illetve a kortárs építészeti kultúra, a saját környezet megfigyelését, újragondolását és (újra) értékelését kívántuk ösztönözni. Ennek érdekében nyitva hagytuk az interpretációs lehetőségeket. Nincsenek jó vagy rossz válaszok, többfajta megoldás lehetséges. Olyan nyitott kérdésekkel egészítettük ki a feladatlapokat, amelyek további interpretációs lehetőségeket teremtenek. A diákok számára lehetőséget teremtünk arra, hogy a saját értékrendszerük mentén önmaguk számára végig gondolják és megválaszolják a felvetett kérdéseket gondolják végig és válaszolják meg a felvetett kérdéseket.

▶ Nincsenek időkorlátok

Az épített örökség kapcsán nem csak a kanonizált értékekkel foglalkozunk. A hagyományos építészeti örökséget kortárs kultúra tükrében mutatjuk be, hogy érzékeltessük aktualitásukat. Meggyőződésünk, hogy a fő célcsoport, a középiskolások érdeklődését így lehet felkelteni, csak ezáltal lehet érzékeltetni azt, hogy a vizsgált jelenségek őket is érintik. Az érintettség megélése ösztönözheti őket gondolkodásra, véleményalkotásra.

ÖRÖKSÉG TEMATIKUS FELADATLAPOK

A fenti szemléletet követve 10 témakörre bontva járjuk körül, azt, hogy mitől válik az épített környezet adott része értékessé, majd az épített örökség részévé. Minden kiválasztott témakörnek egy-egy feladatlapot szentelünk.

▶ A sorozathoz tartozó első négy feladatlap az elméleti kereteket tisztázza: mitől lesz valami szellemi, kulturális vagy építészeti érték és örökség? Mennyire állandó az örökség, hogyan változik a megítélése? Milyen dimenziói vannak térben és időben?

▶ A további hat feladatlap azt járja körül, hogy az épített környezet meghatározó adottságai hogyan járulnak hozzá ahhoz, hogy valami értékké, örökséggé váljon. Hogyan és miért válik egy helyszín, egy épület vagy egy épülettípus egy szűkebb vagy tágabb közösség számára értékké? Hogyan járulhat hozzá a szerkezet, a forma, az anyaghasználat ahhoz, hogy egy építmény műemlékké váljon? Hogyan ruházhat fel egy épületet az általa ellátott funkció, egy teret annak a használata értékkel?

A feladatlapokon az egyes témakörök fő szempontjait röviden, konkrét példákkal illusztrálva mutatjuk be. A szempontokhoz elgondolkodtató kérdések kapcsolódnak, hogy segítsék a témával való azonosulást, a téma továbbgondolását, a saját élethelyzetre és környezetre való vonatkoztatását. Miközben a diákok arra keresik a választ, hogy ki határozza meg, hogy mi számít kulturális örökségnek, a saját szerepükkel és felelősségükkel is szembesülnek. Annak a megvitatása, hogy a tárgyak közül, amiket használnak, a szokások közül, amiket követnek, vagy az épületek közül, amik most épülnek a környezetükben, melyek jelképezik majd 50-100 év múlva a közösség identitását, a saját identitásukon és közösségük szervező erején is elgondolkodtatja őket.

ÖRÖKSÉG KÁRTYÁK

A módszertani anyaghoz képpárok is tartoznak, amelyeken a legfontosabb magyarországi örökség helyszínek és kiemelt budapesti helyszínek jelennek meg. A képpárok játékos, gondolatébresztő, a feldolgozott témákra reflektáló képzettségfejlesztő mentén kapcsolódnak egymáshoz.

A képek a feladatlapok hátsó oldalán találhatóak, rajtuk egy-egy fogalom, gondolat, vagy szempont szerepel, amely segít összekötni a képpárokat (mindegyik képen a párjához kapcsolódó felirat olvasható). A feliratok segítenek meghatározni a fő értelmezési szempontot, de új értelmezési lehetőségek felé is nyitnak.

A képpárok közötti laza asszociációkon alapuló kapcsolatnak és a szándékosan nyitva hagyott értelmezési lehetőségeknek köszönhetően arra is lehetőség van, hogy a képek között újabb kapcsolatokat fedezzünk fel, és a kiemelt témákon átívelő narratívákat jelelnünk meg általuk.

A kiválasztott képek, és a hozzájuk kapcsolt fogalmak szándékosan sokfélék. Vannak közöttük olyanok, amelyek egyes fogalmakat illusztrálnak (pl. műemlék, emlékmű), mások konkrét épületeket vagy helyszíneket (sportuszoda), építészeti szakkifejezéseket (ornamentika, acélszerkezet) vagy egy tér használatának változását vagy lehetőségeit mutatják be (alternatív térhasználat és rendeltetészerű térhasználat).

A kiválasztott képek egyrészt a magyarországi örökség helyszíneire, másrészt budapesti helyszínekhez kapcsolódnak, de könnyen adaptálhatók más települések környezetére is.

A képpárok használatához három lehetőséget ajánlunk, de számtalan további változat elképzelhető:

- ▶ A) A képpárok használhatóak a feladatlapok illusztrálására, a szöveges részek értelmezésére, vagy a feltett kérdésekhez kapcsolhatók.
- ▶ B) A képanyag segítheti az épített örökségről való asszociatív és kreatív gondolkodást, beszélgetést. A párokat alkotó képek közötti kapcsolat első látásra nem nyilvánvaló, képzettársítások révén kapcsolódnak egymáshoz, melyeket meg kell fejteni. Interpretációjukat igyekeztünk minél inkább nyitva hagyni, néha meglepő vagy provokatív módon állítottuk párba őket, ugyanakkor más párosítások lehetőségét is meghagytuk, hogy az épített örökséghez kapcsolódóan minél több kérdés, gondolat merülhessen fel.
- ▶ C) A képeket, illetve képpárokat memóriajáték formájában is közreadjuk, így önállóan, a feladatlapoktól függetlenül is lehet majd használni őket kreatív foglalkozásokhoz.

PÉLDÁK:

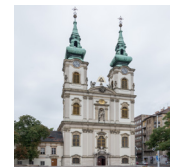
MŰEMLÉK / EMLÉKMŰ

Helyszínek: Felsővízvárosi Szent Anna-templom, Budapest / 56-os emlékmű, Dózsa György út Budapest

A) A képpár a „kulturális örökség és épített örökség” feladatlaphoz tartozó illusztrációként segíti, hogy a műemlék, illetve az emlékmű fogalmakat tisztázzuk

B) További kérdések, értelmezési lehetőségek:

- ▶ intencionalitás (szándékosság) – tudatosan hozzuk-e létre az épített örökséget, vagy idővel válik valami az épített örökség részévé, műemlékké? **Kapcsolódási lehetőség további képekhez:** pl. Ókeresztény sírkamrák és Farkasréti temető
- ▶ az épített örökség (és az építészet) határai – egy szobrászati alkotás mitől válik az épített örökség részévé, azzá válik-e, stb.? **Kapcsolódási lehetőség további képekhez:** pl. Szabadság híd
- ▶ a hely szimbolikus jelentése – kinek a hatáskörébe tartozik dönteni az épített örökségről, a helyszínek értelmezéséről (az 56-osok tere funkciójának, szimbolikus jelentésének változása kapcsán). **Kapcsolódási lehetőség további képekhez:** pl. Városliget

VÁRROM / ROMKOCSMA

Helyszínek: Visegrádi vár / Szimpla kert, Budapest

A) A képpár rámutat arra, hogy milyen szerepet játszik a használat és a szándék az értékteremtésben. A várak elsődleges szerepe (védelem) megszűnt, ma már történelmünk részeként jelentenek számunkra értéket. A romkocsmák egy konkrét szolgáltatóipari igény lefedésére jöttek létre, sikeres használatuk révén viszont gyorsan Budapest jelképeivé váltak. Egyik esetben sem volt az alkotói szándék része a kulturális értékteremtés.

B) További értelmezési lehetőségek

- ▶ érték nem csak az lehet, ami a múlt emléke, a kortárs környezetünkben is található érték – vajon a kortárs építészet alkotásai közül mi és miért válik majd értéké? Mi az, ami most számunkra értéket jelent? Biztos, hogy a jövőben is értékes marad? Felértékelődhet-e a jövőben valami, ami most nem tűnik értékesnek? Ha igen, miért? **Kapcsolódási lehetőség további képekhez:** pl. a margitszigeti víztorony és a Liszt Ferenc Repülőtér irányítótornya
- ▶ folytonosság és diszkontinuitás – mitől marad fenn egy építészeti emlék? Miért őrizzük meg a romokat? A romokat kell megőrizni, vagy helyreállítani az eredeti épületet? Melyiknek mi lehet a célja, indoka? **Kapcsolódási lehetőség további képekhez:** pl. Gül Baba türbéje és Pécsi ókeresztény sírkamrák
- ▶ funkcióváltás és értékmegőrzés – A funkció elvesztése után hogyan hasznosítható egy épület? **Kapcsolódási lehetőség további képekhez:** pl. Zsolnay Kulturális Negyed, Dózsa György utcai zsinagóga, Millenáris Park

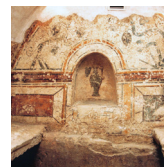
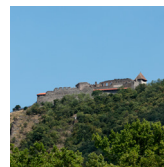
NEKROPOLISZ / TEMETŐ

Helyszínek: Pécsi ókeresztény sírkamrák / Farkasréti temető

A) A képpár az egyetemes és a helyi örökség (emlékezet) kategóriájának megbeszéléshez használható

B) További értelmezési lehetőségek

- ▶ ki határozza meg, hogy mi értékes? → kapcsolódási lehetőség további képekhez: Pingvinek és Duna partok (helyi érték és világörökség); tanyavilág és a Dohány utcai Zsinagóga (Hungarikum és európai kulturális örökség)
- ▶ emlékezet és örökség – hogyan kapcsolódik az emlékezet az örökséghez? Emlékezés céljából mi teremtünk értéket, vagy az emlék maga őriz értéket? **Kapcsolódási lehetőség további képekhez:** pl. 56-os emlékmű, 301-es parcella (emlékművek), Csíksomlyó, Hősök tere, Pálósszentkút (emlékhelyek)
- ▶ személyes és kollektív emlékezet különbözősége és kapcsolódási pontjai. **Kapcsolódási lehetőség további képekhez:** Dohány utcai Zsinagóga és Emlékfa (közös történelem és egyéni emlékezet); Hősök tere és 301-es parcella (nemzeti emlékhely); ismeretlen katona sírja a Hősök terén és botlatókő (ismert és ismeretlen, tömeg és egyén)

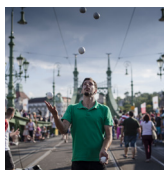
RENDELTESSZERŰ TÉRHASZNÁLAT / ALTERNATÍV TÉRHASZNÁLAT

Helyszínek: A Szabadság híd autóforgalommal és gyalogos hídfoglaláskor

A) A képpár a rendeltetésszerű térhasználatról és ennek értéktelmeztető alternatíváiról, a térhasználati igények ütközéséről való beszélgetéshez szolgálhat alapot. Mennyire közösek a köztetek? Kinek a birtokában vannak? Kik használják őket?

B) További értelmezési lehetőségek:

- ▶ Funkció újragondolása: Szabadság híd lezárása jó példa, lehet ennek mintájára újra gondolni például a Duna-partok használatát? Lánchíd: Budapest egykor nélkülözhetetlen hídjának a szerepe csökkent, így újra kell gondolni a használatát: lehet a Szabadság híd lezárása jó példa erre? Kapcsolódások további képpárokhoz: pl. Millenáris régen és ma, Rákóczi út régen és ma, Zsolnay Kulturális Negyed
- ▶ Építészeti szerkezet és érték: Hogyan változott a hidak szerkezete az idők során, és miről tanúskodik ez a változás? Kapcsolódások további képpárokhoz: Kilenclukú híd, Lánchíd, Megyeri híd

ÖRÖKSÉG ANYAGOK TOVÁBBI FELHASZNÁLÁSA

Hogyan lehet tovább gondolni, a saját oktatási-nevelési céloknak megfelelően adaptálni a feladatlapokat?

- ▶ a témákat el lehet mélyíteni, részletesebben ki lehet dolgozni a megadott irodalomjegyzék alapján
- ▶ a feladatlapokon szereplő nyitott kérdések a témák további kibontásához, elemzéséhez több lehetőségre is rámutatnak
- ▶ újabb feladatokhoz, amelyhez egyesületünk további módszertani kiadványai is segítséget nyújthatnak (ld. Irodalomjegyzék). Többek között az „Épített környezeti nevelés” című kiadványunkban számos olyan kreatív feladat leírása található, amely adaptálható az épített örökséghez kapcsolódó témakörökhöz.

Hogyan lehet a képeket használni?

- ▶ gondolatébresztőnek a témák megbeszélése során
- ▶ vitaalapnak
- ▶ memóriakártyának
- ▶ kibővíteni a témához tartozó képpárokat (képeket gyűjteni akár a diákokkal közösen)
- ▶ adaptálni más városokra

IRODALOMJEGYZÉK

Módszertani segédletek:

A témák feldolgozásához a klutúrAktív egyesület további módszertani segédanyagait ajánljuk:

Ezek egy része ingyenesen letölthető a weboldalunkról és blogunkról:
www.kulturaktiv.hu/epített-kornyezeti-neveles/modszerek
www.kulturaktiv.hu/projektek/modszerek
www.epítettkornyezetineveles.blogspot.com/p/modszertani-borze.html

A további módszertani kiadványaink teljes listája itt található:
www.kulturaktiv.hu/publikaciok

Általános információk és további irodalom az örökség helyszínekkel kapcsolatban:

www.szellemikulturalisorokseg.hu/index0.php?name=bibliografia
www.vilagorokseg.hu/bibliografia
www.unesco.hu
www.koe2018.kormany.hu
www.europatanacs.hu/pdf/epiteszeti_orokseg.pdf
www.epiteszforum.hu/orokseg
www.epiteszforum.hu/epített-orokseg1

A kulturális örökség fogalmához:

Sonkoly Gábor: A kulturális örökség fogalmának értelmezési és alkalmazási szintjei, Regio, 2000.4: 45-66

www.epa.oszk.hu/00000/00036/00038/pdf/03.pdf

Sonkoly Gábor: A kulturális örökség fogalmának kiteljesedése: A tárgyi és a szellemi örökség összekapcsolódása Hollókő példájának elemzésén keresztül, Tanulmányok az ELTE BTK Történeti Intézeté alapításának 377. Évfordulójára, 2014, ELTE BTK: 270-292.
www.core.ac.uk/download/pdf/51318742.pdf

Az épített örökség fogalmához:

Egyezmény az európai építészeti örökség védelméről:
www.europatanacs.hu/pdf/epiteszeti_orokseg.pdf
Épített örökség – Erő Zoltán írása az építészfórum.hu-n:
www.epiteszforum.hu/epített-orokseg1

Az építészeti minőséghez:

Tatai Mária (2003): Az épített környezet. Budapest: Enciklopédia kiadó
Gaul Emil (2017): Épületek, építészek. Tankönyv az építészeti környezetkultúra középfokú oktatásához. Balti: GlobeEdit

A példák bővítéséhez, más városokra való adaptálásához:

www.muemlekem.hu